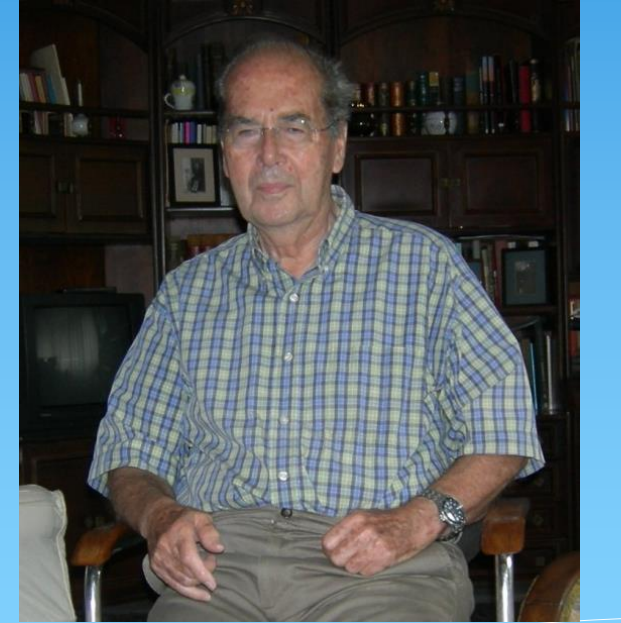

**COĞRAFYACILAR DERNEĞİ
ULUSLARARASI KONGRESİ
2016 - BALIKESİR**

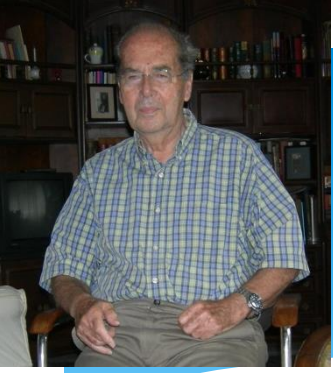

**PROF. DR. EROL TÜMERTEKİN
ve
COĞRAFYA, ŞEHİRLER ve İSTANBUL**

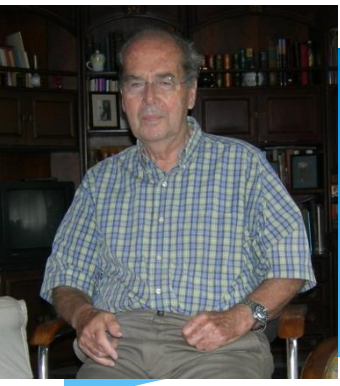
**Prof. Dr. Erol Tümertekin
anısına**

23 Temmuz 1926 - 15 Mayıs 2012

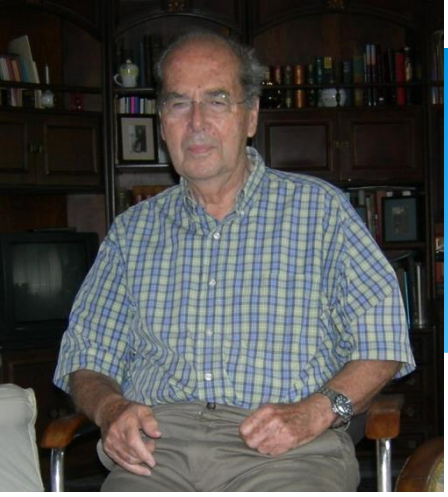
Coğrafya ve Coğrafyacı

- * Dünya patolojileri olan bir yer haline geldi. Bazen kanserli dokuyu kesip atmak dahi işe yaramıyor. Bu patalojiler dünyanın her yerine farklı tür sorunlar olarak karşımıza çıkıyor. Coğrafyacı toplumu sorumlu bir üyesi olarak bu patolojik vakalara çözüm önerisi getirdiği ya da bizzet bu sorunları çözdüğü takdirde işe yarayacak ve sözü dinlenecektir. Aksi takdirde sorun çözme odaklı olmayan çalışmalar bir işe yaramayacak, coğrafyacının da sözü dinlenmeyecektir. O yüzden coğrafyacılar araştırma ve yayınlarında sadece sorunları tespit etmekle kalmamalı, tespit edilen bu sorunlara çözüm önerileri getirmelidir. Ülkemizde coğrafyanın gelişmesi ve coğrafyacının sözünün dinlenir olması için bu son derece önemlidir.
- * Nitekim Prof. Dr. Nazmiye Özgüç'ün merhum hocamız hakkında yazdığı biyografide yer alan «Gerçekten de, yaptığı çok yönlü ve “uygulamalı coğrafya” (konunun bir sorun halinde ortaya konulması, nedenlerinin ve çeşitli ilişkilerinin araştırılması ve geleceğe yönelik önerilerde bulunulması) çalışmalarıyla “geleneksel” türdeki (ülkemizde anlaşıldığı şekliyle “monografya”) çalışmaların dışında, “çağdaş” yöntembilimle ele alınan yeni konuların ülkemiz coğrafyasında yerleşmesi onunla başlamıştır» ifadeleri bu hususla ilgilidir.

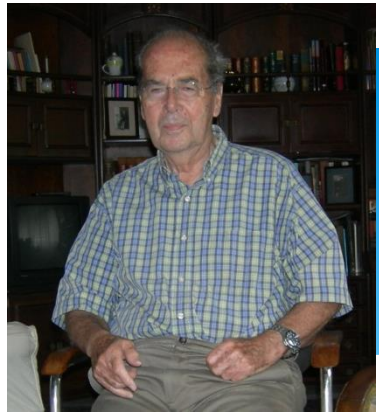
Coğrafya ve Coğrafyacı

- * '**Coğrafyacı toplumun sorumlu bir üyesi olarak toplumu ilgisinden faydalandırmakla yükümlüdür**'. Richard Hartshorne'un bu sözünü hocamızdan çok duyduk. Diğer duyduklarımız ise;
- * Coğrafyacı yeryüzünün sürekli değişen fiziki ve beşeri özellikleri açısından coğrafyacı dünyayı mekânsal bakış açısıyla sürekli yorumlamak zorundadır.
- * Coğrafyacı olayları (ya da olguları) **konu, uzantı ve yoğunluğa** göre analiz etmekle birlikte, bu analiz zaman içinde süreceği için buna bir dördüncü boyut daha eklenir ve bu da **tekrarlamadır**.
- * Şehirler de insan müdahalesine uğrayan yerler olduğu için sürekli bir değişim içindedir, bu yüzden de coğrafyacılar tarafından sürekli izlenmeyi gerekli kılmaktadır.
- * Merhum Hocamız Shakespeare'in şu sözünü hep tekrar ederdi; 'What is the city, but people!'

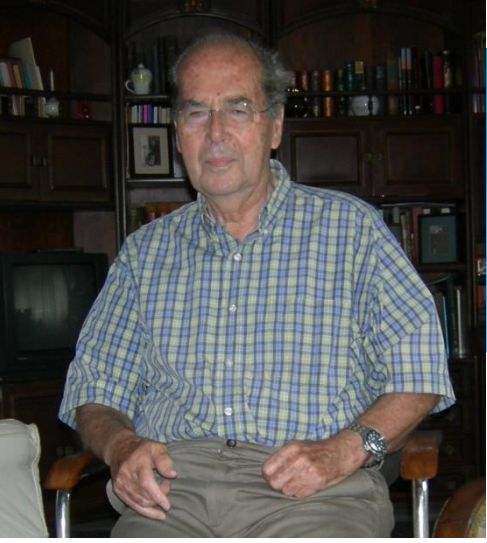
Şehirler ve Coğrafya

- * Dünya kültürel coğrafyası, şimdiye kadar hiç olmadığı kadar şehirleşme olgusundan etkilenmektedir.
- * Dünya şehirleşme kalıbı 20.Yüzyıl içinde yaşanan iki dünya savaşından sonra, 1950'lerden itibaren yepyeni bir görünüm kazanmıştır.
- * Gelişmiş ülkelerindeki şehirleşmiş nüfusun yanında gelişmekte olan ülkelerin bazılarında da yüksek şehirli nüfus oranları dikkat çekmektedir (Meksika, Küba gibi).
- * İki yüz yıl önce demograflar dünya nüfusunun %5'ten daha azının şehirleştiğini tahmin ederken, 1990'lardan itibaren bu oran %50'yi geçmiş, bu rakam Batı Avrupa ülkelerinde % 90'ı bulmuştur.

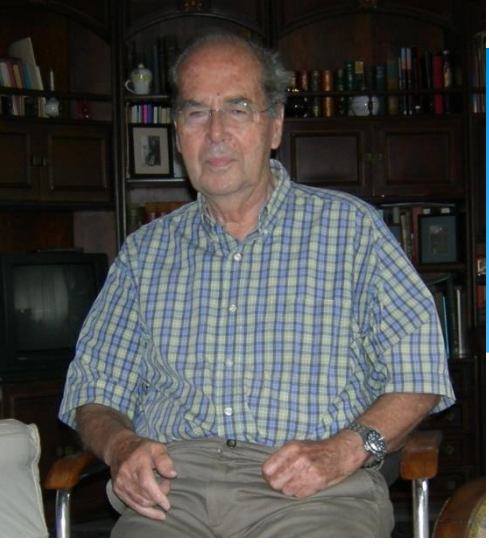
Şehirler ve Coğrafya

- * Gelişmiş dünyada her beş kişiden dördü şehirlerde yaşarken, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan dünya ülkelerinin çoğunda ise on kişiden ancak üçü şehirlerde yaşamaktadır.
- * Günümüzde dünyanın her yerinde yeni megalopolisler doğmakta ve bu megalopolislerin nüfusu birçok ülke nüfusunu aşmaktadır.
- * Şehirlerde yaşayan nüfus oranları ülkelerin genel olarak şehirleşme düzeyleri hakkında bilgi verir.
- * Bununla birlikte, ülke çapında genelde dengeli sayılabilecek bir şehirleşme olgusu varsa, bu oranlar bir önem taşırlar; yoksa bu oranlar ancak demografik şehirleşmeyi yani, nüfusun «**şehirleşme**» olmaksızın şehirlerde toplanmasını ifade edecek olan rakamlar şeklinde kalacaktır.

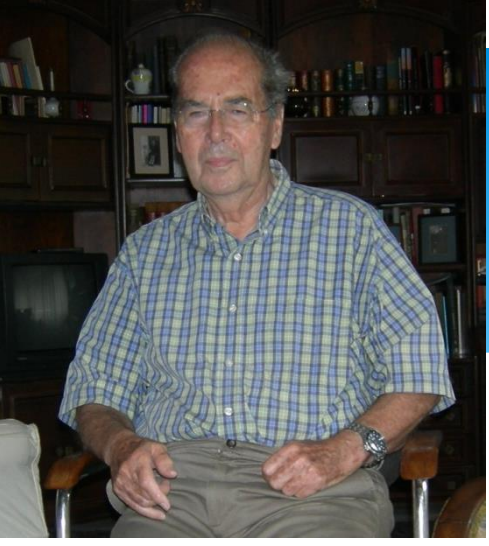
Şehirler ve Coğrafya

- * Dünya çapında şehirleşme olgusuna 'gelişmiş' ve 'gelişmekte olan' ülke açısından bakmak gelenek haline geldiyse de, gelişmekte olan ülkelerdeki şehirlerin tümünün aynı olduğunu söylemek pek mümkün değildir.
- * Bunlar bölgesel farklılık ve çeşitlilik gösterir. Örneğin, Şanghay ve Kalküta kalabalık olduğu halde gecekondulaşma görülmezken, Madras gibi Hindistan şehirlerinde, İstanbul'da, Nairobi ve Bangkok'ta durum tam tersidir.

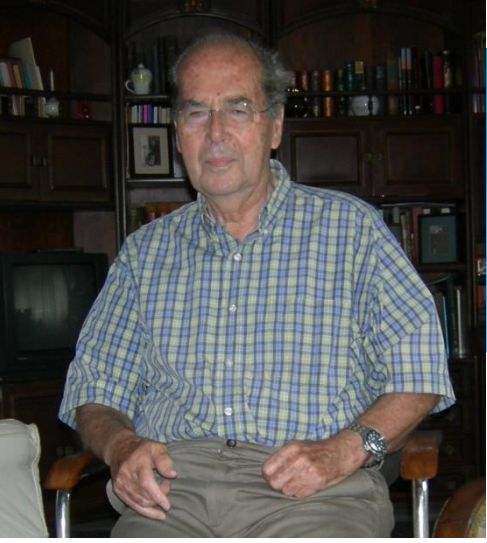
Şehirler ve Coğrafya

- * Gelişmekte olan ülkelerin mega şehirlerinde şehrsel büyümenin en belirgin özelliklerini yansıtan bazı zıt görüntüler vardır.
- * Örneğin Kahire ve İstanbul gibi eski şehirlerde yüksek bir yerden bakıldığında, şehirlerin neredeyse gökdelene dönüşmüş yüksek binalarıyla, Batı şehirlerine benzeyen modern kesimlerinin, alçak binaların yer aldığı eski mahallelerle oluşturduğu hoş zıtlık manzaraya egemendir.
- * Kırdan şehirlere olan ve daha da süreceği beklenen kitlesel göçlerin getirdiği konut talebini hiçbir şehrin karşılaması mümkün değildir.

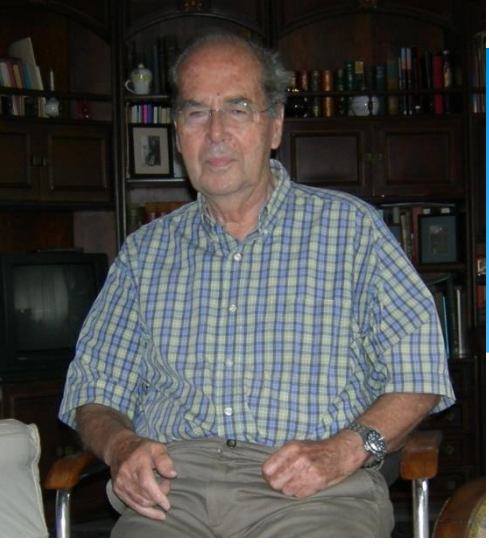
Şehir Coğrafyası ve İstanbul

- * Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin büyük şehirlerinin etraflarında hemen hemen bir gecede sözünü ettiğimiz dev gecekondular alanları oluşmaktadır.
- * Buna karşılık, gelişmiş ülkelerde de şehirlerin merkezlerinde bozulma ve çürüme olarak nitelenen başka sorunlar yaşanmaktadır.
- * Şehirlerin çoğunda olduğu gibi İstanbul'da fiziki çevre artık doğadan uzaklaşmış, büyük ölçüde toplumsal özellik kazanmış, bir insan yapısı haline gelmiştir.
- * İstanbul şehir coğrafyası için bulunmaz bir '**laboratuvar**' dır.
- * Ayrıca İstanbul, '*sanayi öncesi şehir*', '*sanayi şehri*' ve az da olsa '*sanayi sonrası şehri*'ni temsil eden mekânsal özelliklerle ve sorunlarla dolu bir şehirdir.

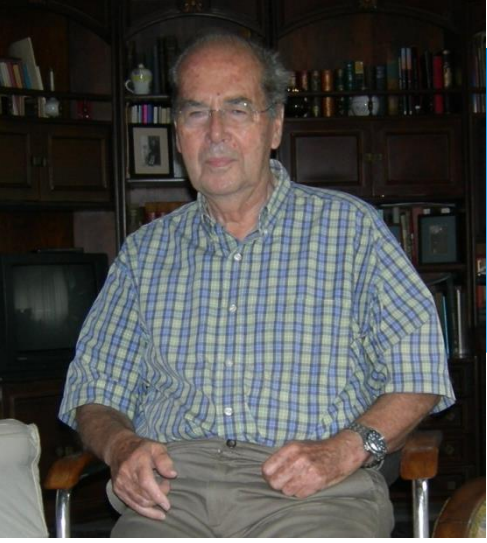
İstanbul

- * İstanbul'da şimdiye kadar ortaya atılan şehirselsel büyüme modellerinin hemen hepsini örnekleyen kesimler vardır.
- * 'Çok çekirdekli şehir modeli (Harris ve Ullman)' ve 'Biberli pizza modeli (Hartshorne ve Truman)' gibi modeller de buna dahildir.
- * İstanbul şehir ve bölge planlamacılarının dışında bölgesel coğrafyacıların kabul ettikleri bölge özelliklerinin de gözlenebileceği güzel bir örnektir.
- * İstanbul, sınırları zaman içinde komşu bölgelerin aleyhine gelişen coğrafi bölgelerden biridir.

İstanbul; Doğa-Şehir İlişkisi

- * Doğal ortam ve şehir ilişkilerinin bilinmesi, şehir planlamalarının daha doğru bir şekilde yapılmasını sağlar.
- * Doğal ortam-şehir ilişkisinde en önemli iki nokta 'sit' ve 'situasyon'dur.
- * İstanbul için düşünüldüğünde, Boğaziçi, Haliç, Marmara hatta Karadeniz, parçalanmış yayla (plato) düzeyi çevresi İstanbul'un sit koşullarını oluştururken,
- * Tarihî bir şehir olması, üç imparatorluğa ev sahipliği yapması, dolayısıyla geçmişten beri çevresiyle bir takım münasebetler içinde olması ve bu münasebetlerin günümüzde de varlığını sürdürmekte ve şehrin situasyonu zaman içerisinde önemini arttırmıştır.

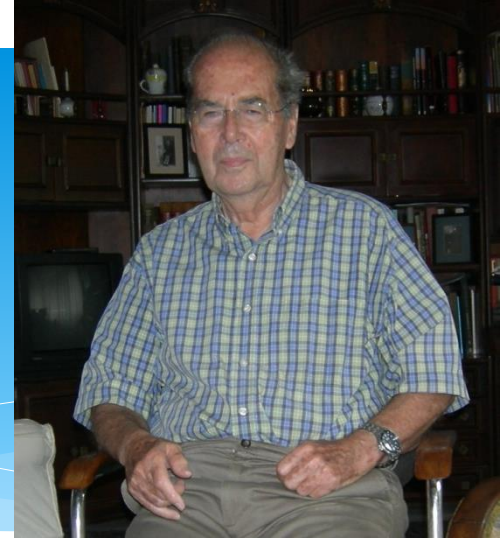

İstanbul; Konut ve Sanayi

- * Hem nüfusu, hem de kapladığı alanı hızla büyüyen İstanbul şehrinde, başta sanayi olmak üzere, şehrsel faaliyetlerin ve konutların yer seçimleri günümüzde de kontrolsüz gelişimini sürdürmektedir.
- * Çeşitli planlamalarla yer seçimi kontrol altına almaya çalışılıyorsa da, bu girişimler *de facto* durumunu tescil etmekten öteye gidememektedir.
- * Şehrin büyümesine bağlı olarak İstanbul'da, bazı eski atölyeler, merdiven altı imalathanesi olarak şehrin içlerinde kalmış bulunmaktadır.

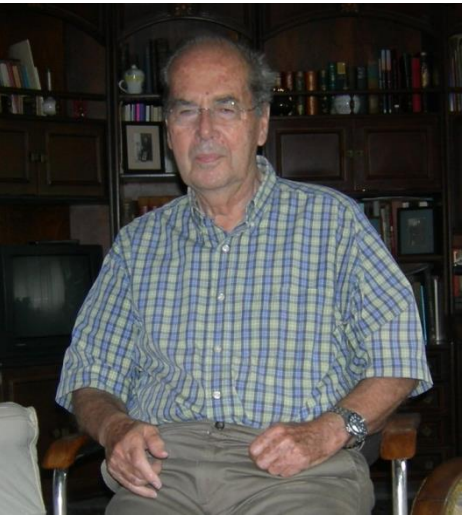
İstanbul; Konut ve Sanayi

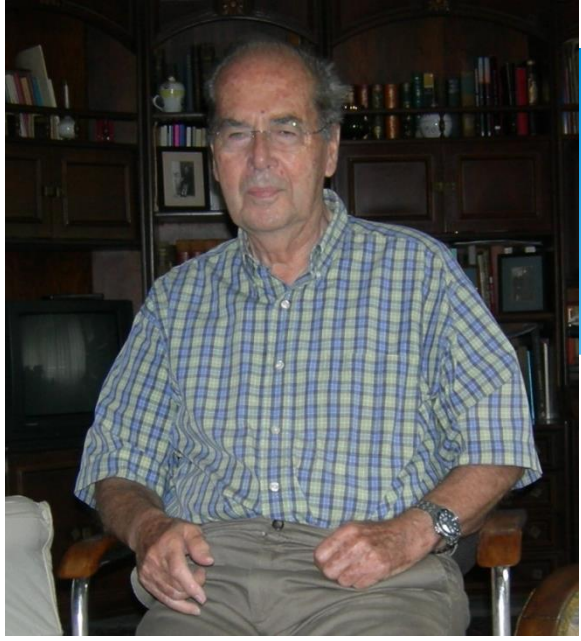
- * İstanbul'da mevcut sanayi alanları genişlemektedir. Örneğin:
 - * 1966'da 1140,5 hektar
 - * 1980'de 5959,5 hektar
 - * 1995'te 7593 hektar alan sanayiye tahsis edilmiştir.
- * İstanbul'da sanayi bölgelerinde zaman içinde bir takım değişimler olmuştur.
- * Bununla birlikte sanayi kollarının dağılışı ve iç yapılarında da değişim yaşanmıştır (Basımevleri Babı Ali'den ayrılarak Mecidiyeköy, Levent ve Güneşli'ye dağılmıştır).

İstanbul; Hizmetler ve Merkezi İş Alanları

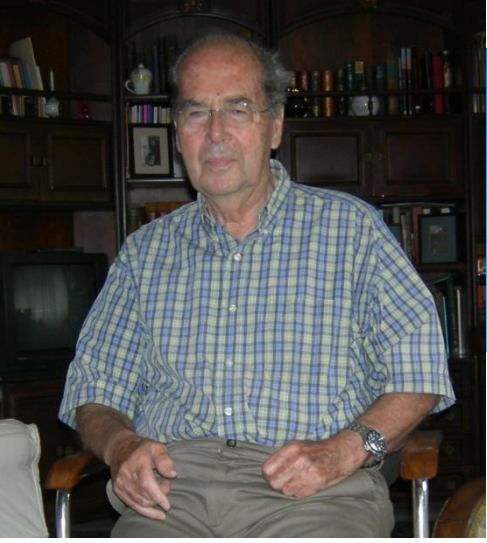
- * Tümertekin, İstanbul'da hizmetlerin dağılışının tespitinde 'merkezi iş alanı (Vance ve Murphy)' yöntemlerinden yararlanılmıştır.
- * Önceden beri İstanbul'da başta sanayi olmak üzere, tüm ekonomik faaliyetlerde hızlı bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır.
- * Hizmetlerin dağılışında başlıca rolü olan, eski mekanlardaki hanlar, çarşılar hatta pazarlar bu işlevlerini sürdürürken, bir yandan da yeni mekanlarda iş hanları yapılmakta, konutlar işyerlerine dönüşmektedir.
- * İstanbul'un sit koşulları İstanbul'a ayrı ayrı özellikler kazandırmasının yanında hizmetler şehrin daha çok belli bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

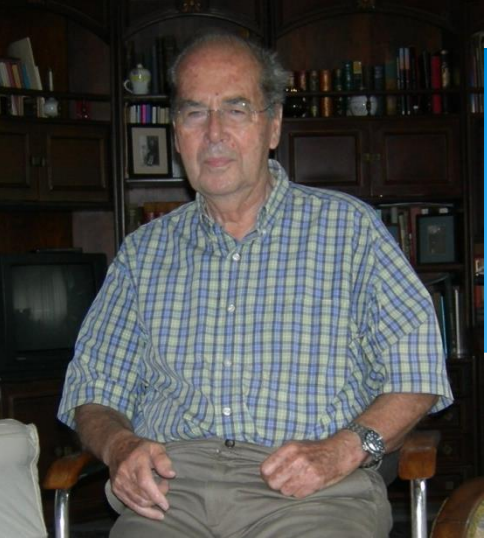
Hizmetler ve Merkezi İş Alanları

- * Uzun bir geçmişi olan bir sanayi öncesi şehrin, sanayi şehri kimliğine geçiş devresinde saptanan bu durum, kısa bir süre sonra, ünlü şehir coğrafyacısı Beaujeu-Garnier bir eserinde *'gelişmekte olan ülkelerin şehir yaşamını karmakarışık eden kentleşme dalgası içinde şehirlerin merkezi iş alanlarının değişim aşamalarına... örnek olarak mekânsal gelişmesi sayısız etkene bağlı bulunan ve siti açısından özellikle karışık bir görünüm sunan İstanbul gösterilebilir'* diyerek (günümüzde artık tamamen değişmekte olan) bu 9 merkezi ele almıştır.

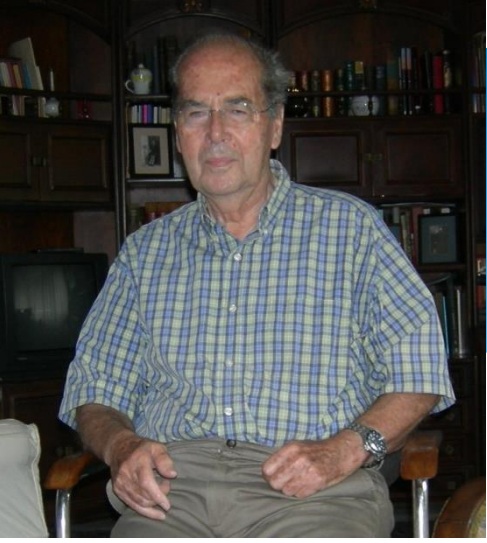
Hizmetler ve Merkezi İş Alanları

- * Günümüzde İstanbul'da hizmetlerin gelişimi sürmekte ve türleri de çoğalmaktadır.
- * Bu bakımdan olayın mekânsal ilişkisinde 2 özellik dikkat çekmektedir.
- * Birincisi, şehrin sanayi öncesi devresindeki ticaret kimliği, ticaret alanlarının ortadan kalkmasıyla değişmektedir.
- * İkincisi ise, hizmetlere ait binaların şehrin çevresinde de, fakat gelişi güzel bir şekilde yer almaya başlamaktadır.
- * Şehrin çevresindeki sanayi kuruluşları, toplu konutlar hatta gecekonduların iç içe dağılışı söz konusudur.

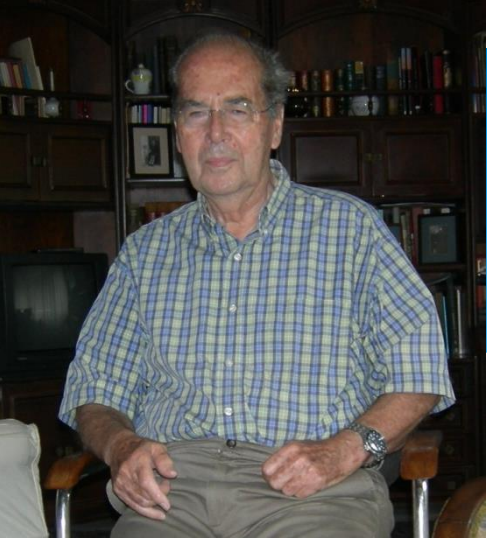
Hizmetler ve Merkezi İş Alanları

- * Hizmetler ise, şehrin içindeki belli başlı caddelerde, tamamen konut dışı olan çok katlı binalarda yürütülmektedir.
- * Ayrıca alışveriş merkezleri şehirlerin dışına çıkmaya başlaması, şehrin büyümesinin doğal bir sonucu olmuştur.
- * Yine hizmetlerin çevreye yayılmasında büyük arazilere gerek duymalarının yanında, şehrin eski çekirdeklerinde çevreye yayılmalarının rolü de önemlidir.
- * Bir zamanlar sinema, giyim-kuşam, pastane-lokanta vb. tek tek sıralanan dükkanlar, şimdi bir bina içinde daha da çeşitlenerek birlikte yer almaktadır.

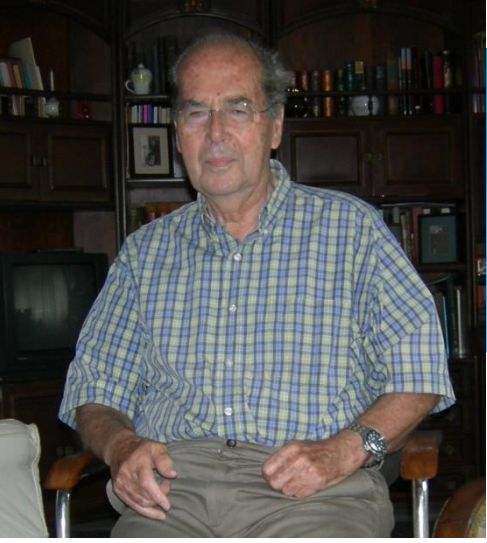
Hizmetler ve Merkezi İş Alanları

- * Bu değişimle şehirlerin alışveriş, eğlence ve benzeri alışkanlıklarının artık değişmeye başladığı da gözden kaçırılmamalıdır.
- * Hal böyle olunca artık insanların rekreasyonel davranışları da değişmeye başlamıştır.
- * Kuşkusuz tıpkı sanayi faaliyetlerinde olduğu gibi hizmetlerde de yer değiştirme, toplanma, gruplaşmalar yanında, yeni türlerde çıkmaktadır.
- * Özellikle rekreatif faaliyetler de çeşitlenmekte ve dağılmaktadır.
- * Örneğin, önceleri belli başlı kulüpler için söz konusu olan kapalı spor tesisleri artık gece kondu alanları da dahil şehrin birçok yerine dağılmıştır.

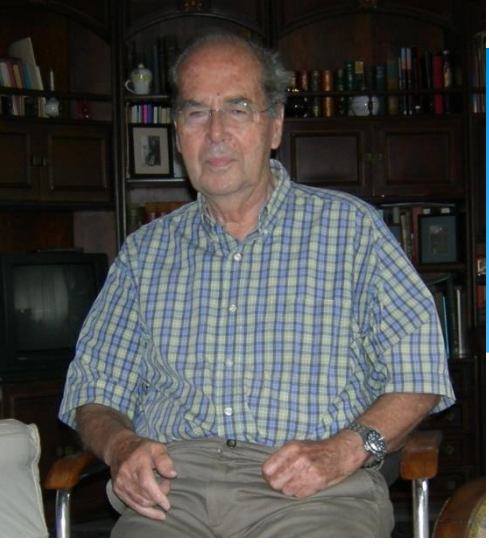
Hizmetler ve Merkezi İş Alanları

- * Hizmetlerin, İstanbul'daki günümüzdeki dağılışıda bir başka özellik ise şehrin içinde ve çevresindeki planlı yerleşmeler ve gecekondü alanları kendi merkezi iş alanlarını ortaya çıkarmışlardır.
- * Bu planlı ve plansız yerleşmelerdeki toplumsal yapılar farklı olduğu için iş ve ticaret merkezleri de birbirinden farklıdır.
- * İstanbul'un metropolleşmesi çok hızlı olmakta, şehirde yaşayanlar, değişim yerindeyse batılılaşmadan (şehirlileşmeden), Amerikan şehirlerindeki benzer bir yaşam içine girmektedir.

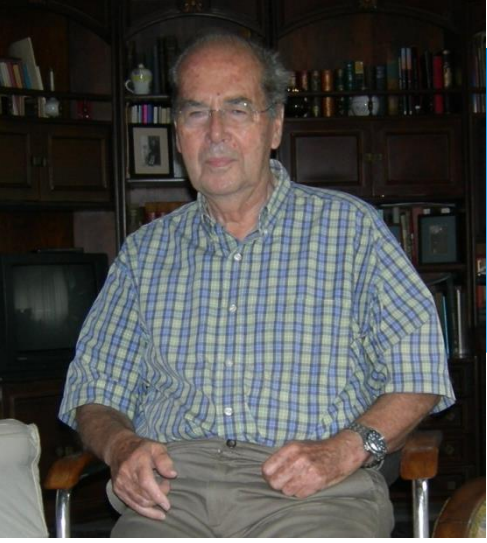
İstanbul ve Nüfus Çalışmaları

- * Nüfus bir yandan İstanbul şehrinin mekânsal büyüme yönlerini ve biçimini değiştirirken, öte yandan da şehre yer yer yeni bir toplumsal ekonomik yapı vermektedir.
- * Bu ekonomik yapı ise şehrin yeniden biçimlenmesinde de rol oynamaktadır.
- * İstanbul, içinde yaşayan insanların davranışlarının '**mekânsal anatomisi**'ni yansıtan bir şehirdir.
- * Şehir nüfusunun ve yöneticilerinin değişik düşünce ve algıları şehre alansal olarak da yansımakta ve **şehir sürekli bir kimlik değişimi süreci, belki de bir kimlik arayışı, içine girmiş gibi görünmektedir.**

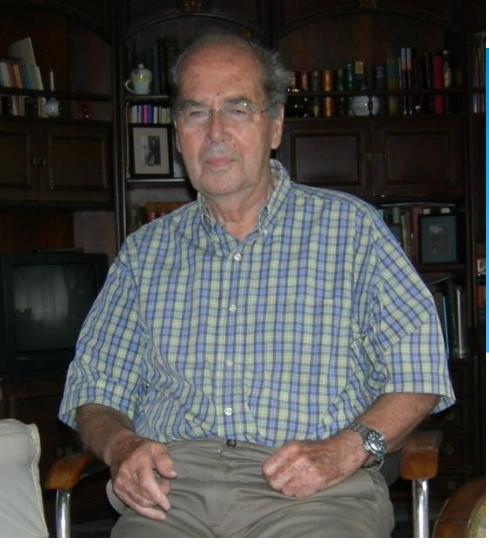
İstanbul, Nüfus ve Göçler

- * Bu bakımdan gelecekte nasıl bir İstanbul coğrafi görünümüyle karşılaşılacağını İstanbul nüfusunun bundan sonraki sakinlerinin ve yöneticilerinin davranışları belirleyecektir.
- * İstanbul şehrine özgü dinamizm nüfusta da gözlenmekte, tüm Türkiye’de olduğu gibi İstanbul’da da nüfus hızla artmakta ve çevreye yayılmaktadır.
- * Fransa’da 1960-1965’te uygulanan ‘denge metropolleri’ yaratma siyasetinin, Türkiye’de şehirlerdeki nüfus artışıyla kendiliğinden oluşmakta olmasına rağmen, hala İstanbul bir ‘*primate city*’ olma özelliğini korumaktadır.

İstanbul ve Nüfus Çalışmaları

- * İstanbul'un noktalama yöntemiyle hazırlanmış farklı yıllara ait haritalarında, İstanbul'un nüfus artışına paralel olarak mekânsal büyümesi açıkça gözlenmektedir.
- * **İstanbul'daki bu mekânsal genişlemenin bir önemli sebebi de gerek şehrin içindeki, gerek dışındaki yollardır.**
- * Ayrıca şehrsel büyümenin problemlerinden olan gecekondulaşma da hızlı bir değişim içindedir.
- * **Bu gecekondualarda yaşayanların ekonomik durumlarının iyileşmesine bağlı olarak gecekondualar çok katlı binalar haline gelmekte ve bunların önlerindeki özel arabalar ve minibüsler çoğalmaktadır.**

İstanbul, Nüfus ve Göç Çalışmaları

- * İstanbul'un il dışından gelenleri kendine benzetemediği, buna karşılık İstanbul'a gelenlerin İstanbul'u kendilerine benzettiklerini en önemli kanıtı Tarabya sahilinde yer alan nezih lokantaların zamanla kebabçı haline gelmesidir.
- * İstanbul'un (ve Türkiye'nin diğer göç alan şehirlerinin) bu kadar nüfusu kendilerine çekmelerinin esas sebebi; **halkımızın 'kent yoksulluğunu, köy yoksulluğuna tercih etmesi'dir.**

Merhum hocamızı
tekrar rahmet ve
minnetle anarken,
ilginiz için teşekkür
eder, saygılarımı
sunarım.

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz

19 Mayıs Üniversitesi, Samsun
cyilmaz@omu.edu.tr

